
Pázmány Law Working Papers
2011/24

**Lévay Miklós: A büntető hatalom és
lehetséges korlátai egy
alkotmányban, különös tekintettel a
bűncselekményé nyilvánításra és a
büntetésekre**

Pázmány Péter Katolikus Egyetem / Pázmány Péter Catholic University
Budapest

<http://www.plwp.jak.ppke.hu/>

Lévay Miklós: * A büntető hatalom és lehetséges korlátai egy alkotmányban, különös tekintettel a bűncselekménnyé nyilvánításra és a büntetésekre **

I.

Az előadás címében a „lehetséges” szó szerepeltetése alapvetően azt jelzi, hogy a választott tárgykör kapcsán inkább megoldási módozatokat kívánok vázolni, mint szövegjavaslatokat megfogalmazni. A kicsit passzív, óvatos attitűdöt tükröző szóhasználat elsődleges oka az a tény, hogy tagja vagyok az Alkotmánybíróságnak. A testület pedig – saját elhatározása alapján – aktívan nem kíván részt venni az alkotmányozásban. Ezt a következőképpen indokolta meg *Paczolay Péter*, az Alkotmánybíróság elnöke *Salamon Lászlónak*, az Országgyűlés Alkotmányelőkészítő eseti bizottságának írt 2010. szeptember 29-i levelében: „az Alkotmánybíróság nem része a törvényhozási – jelen esetben az alkotmányozási – folyamatnak, és nem is tanácsadója a törvényhozónak. Ezért nem kívánunk általában nyilatkozni az alkotmányozásról, az egyes államszervezeti megoldásokról. Ugyanakkor mivel az Alkotmánybíróság az egész alkotmány értelmezését végzi és végezte az elmúlt húsz évben, az egy intézményekről, alapelvekről és rendelkezésekről kialakított értelmezése a határozataiban megtalálható.”¹

A testület tehát alapvetően határozataival kíván hatni az alkotmányozásra. Ugyanakkor ezek a határozatok nem feltétlenül „önmagukért beszélnek”. Éppen ezért talán hasznos lehet egy-egy kérdésben a határozatokban rejlő tartalom nyomatékosítása, valamint az alkotmánybírósági gyakorlat során felmerült, az alkotmányozás szempontjából lényeges kérdések megvitatása a testület jelenlegi tagjainak közreműködésével.

Én magam úgy éreztem, hogy ez a konferencia alkalmat teremt arra, hogy az alkotmányozással foglalkozó eddigi rendezvényeken lényegében alig tárgyalt kérdéskört vitathassunk meg és ez – leegyszerűsítve - a büntető hatalommal kapcsolatos szabályok az új Alkotmányban, különös tekintettel a bűncselekménnyé nyilvánításra és büntetőjogi büntetésekre.

A tárgyalt kérdéskör lehetséges jövőbeni alkotmányi megoldásai, szabályai szempontjából az előadás *viszonyítási szempontjai* a következők: a hatályos Alkotmány vonatkozó rendelkezései, az Alkotmánybíróság releváns döntései, nemzetközi emberi jogi dokumentumok és egyes nemzeti alkotmányok tárgykörrel összefüggő megoldásai.

II.

Az állami büntető hatalom gyakorlása jellemzően a következőket jelenti:

- a törvényalkotó által indokoltnak tartott cselekmények bűncselekménnyé nyilvánítása,
- a büntetőjogi felelősség feltételeinek megállapítása,
- a bűncselekmények elkövetőivel szemben alkalmazható büntetőjogi szankciók (röviden: büntetések) meghatározása;
- a büntető anyagi jogi szabályok alkalmazásával kapcsolatos, a büntetőjogi felelősség megállapítására vonatkozó eljárásjogi rendelkezések megalkotása,
- a kiszabott büntetőjogi szankciók végrehajtásával összefüggő jogszabályok megalkotása,

---

* Alkotmánybíró; tanszékvezető egyetemi tanár /ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék/

** A Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem alkotmányjogi tanszékeinek közös szervezésében 2011. február 4-én megrendezett konferencián tartott előadás kibővített, írásos változata. Kézirat. A kézirat lezárva: 2011. március 6-án.

¹ A dokumentum elérhető: www.mkab.hu (Alkotmánybírósági Hírlevél 196, 2010. október 8.)

- a büntetőjogi felelősségre vonás büntetőjogon túli hátrányos következményeinek megállapítása,
- a bűncselekmények áldozataira vonatkozó rendelkezések megalkotása.

Alkotmányos demokráciában az állam büntető hatalmának legitimációs alapja az alkotmány. A büntető hatalom gyakorlása azonban az alapvető jogok állam általi legdrasztikusabb korlátozására teremtenek lehetőséget, éppen ezért demokratikus jogállamban az alkotmány kijelöli ennek a hatalomnak a korlátait. Az állam tehát úgy jogosult állampolgárai és a területén tartózkodók alapvető jogainak megvédése, illetve nemzetközi kötelezettségeinek teljesítése érdekében bizonyos cselekményeket kriminalizálni, elkövetésüket pedig meghatározott büntetéssel fenyegetni, hogy egyúttal tiszteletben kell tartania az alkotmány biztosította szabadságjogokat, továbbá egyszerre kell garantálnia az elkövetők és az áldozatok jogait.

A büntető hatalom alkotmányossága nem jelenti azt, hogy kizárólag az alaptörvényben szereplő rendelkezések jelölik ki a hatalomgyakorlás kereteit. Ahol van alkotmánybíróság, ott a testület vonatkozó gyakorlata része a büntető hatalom alkotmányossági követelményeinek. A vonatkozó kódexek (Btk, Be.) pedig ugyancsak tartalmazhatnak alkotmányos értékű szabályokat (pl. a bűnösség, mint a büntetőjog felelősség anyagi jogi feltétele a Büntető Törvénykönyvben).

Az előzőkre tekintettel a következő pontban röviden áttekintem hatályos Alkotmányunknak az állam büntető hatalmának gyakorlására vonatkozó rendelkezéseit és kitérek arra, hogy az „alkotmányos büntetőjog” követelményeit az Alkotmánybíróság a büntető hatalom gyakorlás mely területeire terjesztette ki.

III.

A hatályos Alkotmány témánk szempontjából meghatározó jellemzője - az 1989-1990-es alkotmány-módosításoknak köszönhetően - az emberi jogok és szabadságok védelme és tiszteletben tartása.

Ebből fakadóan az állam büntető hatalma nem korlátlan, amint ez az Alkotmány 8. §-ból és alapjogi fejezetének (XII. fejezet) vonatkozó szabályaiból kitűnik. A hivatkozott szakaszokkal kapcsolatos alkotmánybírói gyakorlat egyszerre hangsúlyozza a büntető hatalom gyakorlásának köteleességét, éppen jogvédelmi szempontból és a hatalomgyakorlás korlátait. Amint azt az Alkotmánybíróság több határozatában megfogalmazta: „Demokratikus jogállamban a büntető hatalom az állam – alkotmányosan korlátozott – közhatalmi jogosítványa a bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonására.” (Lásd pl. 40/1993. (VI.30.) AB h, 13/2001. (V.14.) AB hat.)

A korlátokat elsősorban az Alkotmány rendelkezései jelölik ki, míg a korlátok tartalmát az Alkotmánybíróság bontotta ki. Ennek során a testület meghonosította az „alkotmányos büntetőjog” formuláját², amely – *Balogh Zsolt* megfogalmazásában – „a jogági sajátosságokon túlmutató követelményt is közvetít a jogrendszer e területe felé.”³ Ez azt jelenti, amint arra *Palánkainé Tiborné* rámutat, hogy az „alkotmányos büntetőjog” mint értékelési formula, alkotmányjogi dogmatikai fogalom. Ennek a formulának az alkalmazásával az Alkotmánybíróság a vizsgált büntető (anyagi, eljárásjogi, végrehajtási jogi) norma alkotmányosságáról ítéletet mond, az adott jogterület dogmatikájának tiszteletbe

² A fogalom először az Alkotmánybíróság 11/1992. (III. 5.) AB határozatában („elévülési határozat”) szerepel.

³ Balogh Zsolt.: Alapjogi tesztek az Alkotmánybíróság gyakorlatában, in: A megtalált alkotmány? A Magyar alapjogi bíraskodás első kilenc éve. Szerk.: Halmai Gábor. Budapest: INDOK, 2000. 122-144. o., 123. o.

tartásával, de abból a dogmatikai rendszerből kilépve, az Alkotmány normái, értékei és a az Alkotmánybíróság vonatkozó precedensei alapján.⁴

A korlátok, az alkotmányos büntetőjog követelményei kiterjednek a büntetőjog felelősségi rendszer valamennyi intézményére, a bűncselekménnyé nyilvánítástól, a büntetőeljárás lefolytatásán túl a végrehajtás során elszenvedett joghátrányokra. Más megfogalmazásban: az elkövetőre, a terheltre, az elítélltre, a fogvatartottra is vonatkozik az alkotmányos védelem: alapjog korlátozásukra a „szükségesség és arányosság követelménye szerint kerülhet sor” (lásd: pl. 5/1992. (I. 30.) AB hat. és 11/1992. (III. 5.) AB hat.) Sőt! Az bünygyi nyilvántartással kapcsolatos 144/2008. (XI. 26.) AB határozat kimondta azt is, hogy a „emberi méltósághoz való jogból következik, hogy az elítélteknek lehetőséget kell biztosítani a rehabilitációra, arra, hogy jogsértés nélkül helytálljanak egy szabad társadalom feltételei között”. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy „a bünygyi nyilvántartás mint törvényben meghatározott és alkotmányos célokra igénybe vehető adatbázis létezése indokolt, ám az erre vonatkozó szabályozás kialakítása során figyelemmel kell lenni mindazon alkotmányos korlátokra, amelyek az alapjogi védelemből fakadnak.”

A következő részben előadásom szűken vett témájával, a bűncselekménnyé nyilvánítás és a büntetés kérdéskörével kapcsolatos hatályos alkotmányi rendelkezésekkel és a kapcsolódó alkotmánybírósi gyakorlatral foglalkozom.

IV.

A *bűncselekménnyé nyilvánítással* kapcsolatban lényegében csak formai követelményt tartalmazó szabály, a legalitás elvét megjelenítő 57. § (4) bekezdése szerepel az *Alkotmányban*. (Zárójelben ehhez annyit hozzáteszek, hogy ennek a rendelkezésnek a Lisszaboni Szerződésre /Reformszerződés/ figyelemmel módosított változata bizonyos tartalmi követelményt is magában foglal.)

Az egyes büntetőjogi tényállások alkotmányossági megítélése szempontjából az 57. § (4) bekezdésén túl azonban jelentősége van még a jogállamról szóló 2. § (1) bekezdésének (jogbiztonság), a 8. § (1) és különösen (2) bekezdésének, valamint az alapjogi fejezetben szereplő egyes rendelkezéseknek is (pl. 61.§ (1) a véleménynyilvánítás és a szólás szabadságáról). Ezzel kapcsolatban meg kell említeni, hogy az Alkotmány 1990. évi XL. törvénnyel való módosításával hatályát veszítette az Alkotmány 8. § (3) bekezdése, amely kimondta: „Alapvető jog gyakorlása csak alkotmányerejű törvényben megállapított olyan korlátozásnak vethető alá, amely az állam biztonsága, a belső rend, a közbiztonság, közegészség, a közérkölc vagy mások alapvető jogainak és szabadságának a védelme érdekében szükséges.”⁵

Az Alkotmánynak a törvényhozót bűncselekmény megalkotására közvetlenül kötelező szabálya nincs. Közvetett szabályok azonban vannak. Ilyennek tekintethető a már említett 2. § (1) bekezdése, az 5. §, a 7. § (1), valamint az alapvető jogokkal védelmével kapcsolatosan az állam kötelezettségét rögzítő 8. § (1) bekezdése.

Az *Alkotmánybíróóság* eddig bármelyik említett rendelkezés alapján vizsgálódott a szóban forgó tárgykörben, tartózkodott attól, hogy új bűncselekményi tényállások megalkotására kötelezze a jogalkotót.

⁴ Lásd erről: Palánkai Tiborné: Alkotmányos büntetőjog. Néhány gondolat az Alkotmánybíróság büntető igazságszolgáltatást érintő határozatairól, in: Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára. Szerk.: Gönczöl Katalin és Kerecsi Klára. Budapest: Magyar Kriminológiai Társaság. 17-33. o., 22. o.

⁵ Az idézett rendelkezés az Alkotmány 1989. október 18-i módosításakor (1989. évi XXXI. tv.) került az alaptörvénybe, majd a hivatkozott módosítással, 1990. június 25-én hatályát veszítette. Az utóbbi módosítás iktatta be viszont a 8.§ (2) bekezdésének hatályos szövegét: „A Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.”

Hüen tükrözi az Alkotmánybíróságnak ezt a felfogását a „Vérfertőzés” bűncselekményének a testvérrel való természet elleni fajtalanságot büntetendő tényállási része alkotmányellenességét megállapító 20/1999. (VI. 25.) AB határozat indokolásának következő része:

„Valamely magatartás bűncselekménnyé nyilvánítása (csakúgy mint szabálysértessé nyilvánítása (987/B/1990/3.AB hat.) ezzel kapcsolatban társadalomra veszélyességének mérlegelése a jogalkotó feladata. Az Alkotmánybíróság (ismét) hangsúlyozza, hogy ...a bűncselekmények megállapítása törvényhozói kompetencia, s így a demokratikus többségi vélemény – és érzület – érvényesülésének tere. Az Alkotmánybíróság nem jogosult arra, hogy új bűncselekményi tényállások megállapítására kötelezze a jogalkotást, sem arra, hogy, hogy különös rész tényállások részleges megsemmisítésével addig nem büntethető magatartásokat is büntethetővé tegyen. Köteles viszont az alkotmányellenesnek minősülő jogsabályt megsemmisíteni.”⁶

Ami a tartalmi követelményeket illeti, a testület az 11/1992. (III. 5.) AB határozatban rögzítette:

„a bűncselekménnyé nyilvánításnak és büntetéssel fenyegetésnek alkotmányos indokon kell alapulnia: szükségesnek, arányosnak és végső soron igénybe vettnek kell lennie.”

Az Alkotmánybíróság a kriminalizálással és egyúttal a büntetőjoggal szembeni formai és tartalmi alkotmányos követelményeket, értékelési szempontjait a legátfogóbban pedig a 30/1992. (V. 26.) AB határozatban fejtette ki, a következőképpen:

„A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós záróköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése, hogy a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek. Az alkotmányos büntetőjogból fakadó tartalmi követelmény, hogy a törvényhozó a büntetendő magatartások körének meghatározásakor nem járhat el önkényesen. Valamely magatartás büntetendővé nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni: a különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszert csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni, akkor, ha az alkotmányos vagy az Alkotmányra visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok, értékek megóvása más módon nem lehetséges.”

A *büntetések* tekintetében az Alkotmányban az 57. § (4) bekezdése formai követelményt tartalmazó szabályán túl van egy tartalmi korlátozó rendelkezés is: az 54. § (2) bekezdése szerint senkit nem lehet kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek alávetni.

Az Alkotmánybíróság a Büntető Törvénykönyvnek a különös és többszörös visszaesőkre vonatkozó büntetéskiszabási rendelkezéseinek alkotmányosságával kapcsolatos 1214/B/1990. AB határozatában (ABH 1995, 571-578.) értelmezte az Alkotmány 54. § (2) bekezdését.

A határozat megállapítja, hogy a visszaesők súlyosabb büntetéssel fenyegetése a hatályos büntetőjogi rendszer olyan szerves része, amely alkotmányos indokon alapszik és megfelel a büntetőjogi jogkorlátozás alkotmányos kritériumainak. Az Alkotmánybíróság szerint:

„a jogállami legális büntetés funkciója a szankcióval történő arányos és megérdemelt viszonzás. Az arányos és megérdemelt viszonzás szolgálhatja a preventív büntetési célokat... A törvényi büntetési rendszerhez, mint viszonyítási alaphoz igazodó felelősségfokozásnak az

⁶ Itt egyébként a megsemmisítés a hátrányos megkülönböztetést tiltó 70/A. § (1) bekezdése volt. Az ismertetett álláspont megerősítésre lásd a 41/2007. (VI.20.) AB határozatot.

arányosság, szükségesség és alkotmányos indokok nyugvás mellett meg kell felelnie egy további alkotmányos követelménynek: a súlyosabb büntetésnek nem szabad az Alkotmány 54. § (2) bekezdésébe ütköznie. A felelősségfokozó arányos büntetésnek nem szab kegyetlenek, embertelenek és megalázónak lennie.”

Az Alkotmánybíróság tehát az arányos, megérdemelt és kegyetlenek nem minősíthető büntetést tekinti alkotmányosnak.

A büntetés alkotmányosságának kérdésköréhez szorosan kapcsolódik a *büntetés-végrehajtás*, különösen a szabadságvesztés-végrehajtás és ezzel összefüggésben a szabadságelvonással járó kényszerintézkedések alkotmányossága. Erre vonatkozóan tulajdonképpen egy direkt tartalmi követelmény van az Alkotmányban: az 54. § (2) bekezdésben szereplő kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód tilalma.

Az Alkotmánybíróság az idézett és még más rendelkezéseket is bevonva foglalkozott több határozatában a szabadságelvonással járó szankciók alkotmányos kereteivel. Ebből a szempontból különösen jelentős a 13/2001. (V. 14.) AB határozat, amelynek indokolása többek között a következőket tartalmazza:

„Az állam büntető hatalmának önkényével, túlsúlyával szemben az egyént védő alkotmányos értékek történetileg elsősorban a büntetőjogra és a büntetőeljárásra fogalmazódtak meg és váltak – különböző részletességgel – az alkotmányok részeivé. Ez azonban nem jelenti a büntetés-végrehajtásban megnyilvánuló állami büntető hatalom korlátlanosságát, a bűnösnek talált és büntetésre ítélt egyén teljes kiszolgáltatottságát. Az elítélt nem tárgya a büntetés-végrehajtásnak, hanem alanya, akinek jogai és kötelezettségei vannak. Jogainak egyik csoportját a büntetés végrehajtása során is korlátozás nélkül vagy módosulással továbbélő alkotmányos alapjogok alkotják, másik csoportját pedig a büntetés, illetve a büntetőjogi intézkedés végrehajtásának tényéből és körülményeiből keletkező sajátos végrehajtási jogok. A büntetés-végrehajtás alkotmányos kereteinek szélső értékeit egyrészt az emberi méltósághoz, a személyi biztonsághoz való jog, másrészt a kínzásnak, a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódnak és büntetésnek tilalma jelöli ki. Ezen belül a jogállamiságból, valamint az alapvető jogok lényeges tartalmának korlátozására vonatkozó alkotmányos tilalomból vezethető le, hogy a büntetések és az intézkedések végrehajtása címén az állam milyen mértékben avatkozhat az egyén életébe, korlátozhatja alapjogait és szabadságát. Az alkotmányos alapjogok között vannak olyanok, amelyeket a fogvatartás végrehajtása egyáltalán nem érinthet. Ilyen pl. az élethez és az emberi méltósághoz való jog. A fogvatartás lényegéből következően kizárt a személyi szabadság, a szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztásának joga. A végrehajtás által nem érintett és a végrehajtás lényege miatt szükségképpen kizárt jogok között helyezhetők el a fogvatartás során továbbélő, de módosuló alapjogok. A véleménynyilvánítási szabadság ezek közé, a büntetés-végrehajtás során továbbélő, de a büntetés-végrehajtás ténye és körülményei miatt szükségképpen módosuló alapjogok közé tartozik. A fogvatartás végrehajtása miatti alapjog-korlátozás alkotmányosságát az Alkotmánybíróság jelen ügyben is a gyakorlatában kialakított, az ún. szükségességi teszt alapján ítéli meg.”

Az ismertetett határozatok hűen tükrözik a büntetőhatalom gyakorlását érintő alkotmánybírósági döntésekben kifejeződő alkotmányossági követelmény ma is érvényes lényegét: „az állam büntetőjogi önkényének kizárása” (1214/B/1990. AB hat.).⁷

Az Alkotmány és az alkotmánybírói gyakorlat után a következő viszonyítási pont a készülő alkotmány bűncselekménnyé nyilvánítással és büntetéssel kapcsolatos rendelkezéseinek lehetséges tartalma tekintetében a nemzetközi emberi jogi dokumentumok, valamint más nemzeti alkotmányok vonatkozó megoldásai.

V.

---

⁷ ABH 1995, 576.

A nemzetközi emberi jogi dokumentumok közül a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányával, az Európai Unió Alapjogi Chartájával és az Európai Emberi jogi Egyezményrel foglalkozom.

Az ENSZ 1966. évi Egyezségokmánya (kihirdetve: 1976. évi 8. sz. tvr, 1976. márc. 23-án lépett hatályba) bűncselekménnyé nyilvánítással és büntetéssel kapcsolatos cikkeinek többsége, lényegében azonos szövegezéssel, megtalálható az Alkotmányban. [Lásd pl. nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege elvek (15. cikk).] Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy az Egyezségokmány a nullum crimen sine lege elvet tartalmazó cikk szerint nemcsak a belső jogot, hanem a nemzetközi jogot is figyelembe kell venni e tekintetben.

A fogvatartottakkal való emberséges és emberi méltóságuk tiszteletben tartásával való bánásmód követelményét és ennek részleteit tartalmazó 10. cikknek megfelelő rendelkezés viszont nem szerepel Alkotmányunkban. Bár előadásomnak nem témája az új Alkotmánynak a büntető eljárással kapcsolatos lehetséges rendelkezései, azt azonban megemlítem, hogy hatályos alaptörvényünk 57. szakaszában foglaltakhoz képest bővebbek a tisztességes eljárás követelményei az ENSZ egyezményben. Így például az ENSZ dokumentum idézett cikke a fiatalkorúak szembeni eljárás esetén indokoltnak tartja életkoruk és az átneveléshez fűződő érdekek figyelembe vételét.

Az Európai Emberi Jogi Egyezményrel összevetve Alkotmányunk nem tartalmazza az Egyezmény 2. cikke 2. pontja szerint taxációt, azaz, hogy – Alkotmányunk kifejezésével élve, mikor nem „önkényes” az élettől való megfosztás. (Pl. az élet kioltása jogos védelmi helyzetben.) Ez az Egyezmény is hivatkozik a legalitás elvénél a nemzetközi jog szerinti bűncselekményre és van egy további nagyon fontos különbség alaptörvényünkhöz képest: az Egyezmény Hatodik kiegészítő jegyzőkönyvének 1. cikke kimondja: „(A halálbüntetést el kell törölni.) Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni.”

Ami pedig az Európai Unió Alapjogi Chartája és a hatályos Alkotmány összevetését illeti: a Charta az „Élethez való jog” című 2. cikkének (2) pontja szerint „Senkit nem lehet halálra ítélni vagy kivégezni”.

A legalitást elvét részletező – és a nemzetközi jog szerinti bűncselekményre utalást szintén tartalmazó - 49. cikk címében jelentős (tartalmi) újdonság szerepel: „A bűncselekmények és büntetések törvényességének és arányosságának elvei.” Az újdonság az arányosság követelménye, amelyről a cikk (3) bekezdése a következőképpen szól: „A büntetések súlyossága nem lehet aránytalan a bűncselekményhez mérten.” A rendelkezéshez fűzött hivatalos Magyarázat szerint ez a bekezdés „a büntetések és a bűncselekmények közötti arányosság általános elvét mondja ki, amelyet a tagállamok közös alkotmányos hagyományai és a Közösségek bíróságának ítélkezési gyakorlata egyaránt magában foglal.”

Az Alapjogi Charta kapcsán természetesen meg kell említeni, hogy az 51. cikk az alkalmazási kör meghatározása során kimondja, hogy a Charta a szubszidiaritás elvével összhangban elsősorban az Unió intézményeire és szerveire vonatkozik. A cikkhez fűzött Magyarázat pedig utal arra, hogy „a tagállamokat illetően a (luxemburgi) Bíróság ítélkezési gyakorlatából egyértelműen következik, hogy az alapvető jogok tiszteletben tartásának uniós összefüggésben való előírása csak abban az esetben kötelező a tagállamokra nézve, amennyiben azok az uniós jog alkalmazási körében járnak el...” (2007. évi CLXVIII. tv. Charta és Magyarázata: 2. sz. melléklet. Hatálybaba lépett: 2009. XII.1-jén.)

A nemzeti alkotmányok, így különösen az Európai Unió országai, Svájc, továbbá az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya vonatkozó rendelkezéseinek tanulmányozása alapján azt mondhatjuk, hogy hasonlóan a magyar Alkotmányhoz a bűncselekménnyé nyilvánítás és a büntetés kérdéskörében a formális követelmények a jellemzőek. Ezek az előbbi tekintetben a nullum crimen sine lege, a nulla poena sine lege és a súlyosabb büntető norma visszaható hatálya tilalma elvek alkotmányi rögzítését jelentik.

Ugyanakkor ezen a területen figyelemre méltó többlet szerepel a Spanyol Alkotmányban, amennyiben az tartalmazza a nincs „államigazgatási vétség, illetve szabálysértés „jogszabály”/törvény nélkül” követelményét is. (Spanyol Alkotmány: 25.cikk (1)) Több ország alkotmánya pedig utal a nemzetközi jogi bűncselekményekre a legalitás elve kapcsán [Lásd pl. Lengyel Alkotmány: 42. cikk (1)].⁸

Bizonyos fokig a bűncselekményé nyilvánítás vagy annak hiánya tartalmi alkotmányossági vizsgálatára teremt lehetőséget a Lengyel Alkotmány 31. cikkének (3) bekezdése, amelynek megfogalmazása a következő:

„Az alkotmányos jogok és szabadságok gyakorlását csak törvény korlátozhatja, és csak olyan esetben, mikor ez egy demokratikus államban a biztonság, a közrend, a természetes környezet, az egészség, a közérkölc, vagy mások szabadságai és jogai védelmében szükséges. Ezen korlátozások nem sérthetik a szabadságok és jogok lényeges tartalmát.”

Arra a ritka kivételre, hogy az alkotmányból közvetlenül kriminalizálási kötelezettség fakad, példa Németország Alaptörvényének 26. § (1) bekezdése, amely a következőket rögzíti:

„Olyan cselekedetek, amelyek alkalmasak arra és amelyeket az a szándék vezérel, hogy megzavarják a népek együttélését, különösen, amelyek támadó háború viselését készítik elő, alkotmányellenesek. E cselekedetek büntetendők.”

A *büntetésekre* vonatkozó jellemző alkotmányos szabály a kegyetlen, szokatlan, embertelen büntetések tilalma. A Spanyol Alkotmány pedig azt is rögzíti, hogy „a polgári közigazgatás nem szabhat ki olyan büntetéseket, amelyek közvetlenül vagy közvetetten szabadságelvontást tartalmaznak.” (25. cikk (3)).

Olaszország alkotmányában tartalmi követelményekkel is találkozunk. Meg kell továbbá említeni azt is, hogy több európai uniós ország alkotmánya részben formai, részben tartalmi korlátokat állít a szabadságvesztés végrehajtására, a fogvatartottakkal való bánásmódra vonatkozóan.

Mielőtt azonban e két területről példákat említenék, a hatályos Alkotmányunk egy jelentős hiányára szeretném felhívni a figyelmet, mégpedig arra, hogy összevetve számos európai uniós ország alkotmányával, nem tartalmazza a *halálbüntetés tilalmát*. Ezt pedig változatos megfogalmazásban, de magában foglalja több uniós ország alaptörvénye. Így például Ausztriáé, Csehorszáé, Finnorszáé, Németorszáé, Olaszorszáé (hadiállapot kivételével), Romániáé, Svédorszáé vagy Szlovéniáé. Utaltam a változatos megfogalmazásokra, amelyek közül csak a számomra legfrappánsabbat idézem. Az Osztrák Alkotmány 85. cikke kimondja: „A halálbüntetés megszűnt.”⁹

Azokban az országokban, amelyekben a halálbüntetés megszűnt, elvileg az *életfogytig tartó szabadságvesztés* vált a lehetséges legsúlyosabb büntetőjogi szankcióvá. Tudomásom szerint egyetlen ország, Brazília Alkotmánya, az 5. cikk XLVII. pont b, alpontjában tartalmazza, hogy nem alkalmazható ez a büntetés. Ennek kapcsán megemlítem még a Portugál Alkotmány 30. cikk 1. pontját, amely kimondja, hogy „nem lehet ítéleteket vagy szabadságvesztéssel vagy korlátozással járó biztonsági intézkedéseket hozni folyamatos jelleggel, korlátlan vagy meghatározatlan időtartammal.”

⁸ Az Európai Unió országainak alkotmányai esetében a magyar szövegek forrása: Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban. Szerk.: Trócsányi László és Badó Attila. Budapest: KJK-KERSZÖV, 2005.

⁹ Az új Alkotmányban egy ezzel azonos vagy hasonló tartalmú cikk szerepeltetése alkalmat teremtene arra, hogy a rendelkezéshez kapcsolódó indokolás megemlékezzen a 23/1990. (X. 31.) AB határozatról, amely kimondta a halálbüntetés alkotmányellenességét.

Egy Európai Unió kívüli ország, Svájc Alkotmányában viszont az alaptörvény (a Konföderáció Alkotmánya) tartalmazza annak lehetőségét, hogy amennyiben *szexuális vagy erőszakos bűncselekmény elkövetőjéről* a büntetés kiszabással összefüggésben kirendelt szakértők véleményükben azt állapítják meg, hogy az illető különösen veszélyes és ez az állapota kezelhetetlen („untreatable”), akkor őt a visszaesés jelentős kockázata miatt élete végéig börtönben kell tartani, a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége nélkül [123a cikk (1)]. Ugyanakkor az Alkotmány lehetőséget teremt ezen elkövető esetében állapota és kezelhetősége felülbírálatára. Amennyiben az új szakértői vélemények alapján az élete végéig való bebörtönzés előzőekben idézett feltételei már nem állnak fenn, akkor szabadlábra helyezhető az elkövető. Az Alkotmány azonban azt is tartalmazza, hogy, ha az így szabadult elkövető ismételt bűncselekményt követ el, akkor a hatóságok felelősek a következményekért [123a cikk (2)].¹⁰ A Svájci Alkotmány idézett 123a. cikke az alapja a Svájci Büntető Törvénykönyv 64. § (1) bekezdésében szereplő „Biztonsági intézkedés” szankciónak.

A Svájci Alkotmány itt tárgyalt megoldása legalább két szempontból figyelemre méltó: a, ha egy büntetőjogi szankció olyan mértékű alapjog korlátozást jelent mint a „Biztonsági intézkedés”, akkor annak indokolt megteremtési az alkotmányos alapjait; b, a „Biztonsági intézkedés” az alkotmányi és a törvényi szabályozás szintjén sem jelent tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést (az Alkotmány felülvizsgálatra lehetőséget teremtő 123a. cikk (2) bekezdése és a Svájci Btk. 64c. szakasza garantálja a biztonsági intézkedésre ítélt számára a bírói felülvizsgálat lehetőségét.)

Svájc Alkotmánya egyébként arra is példa, hogy egy alaptörvény előírja a bűncselekmények áldozatainak állam általi (konkrét esetben: a Konföderáció, illetve a Kantonok általi) támogatását, kompenzálását.¹¹

A büntetésre vonatkozó *tartalmi követelményt* az Európai Unió országai közül az Olaszország alaptörvénye tartalmaz. Az Olasz Alkotmány vonatkozó rendelkezése szerint a büntetés azon túl, hogy nem lehet ellentétes az emberi méltósággal, az elítélt átnevelésére kell irányulnia. (27. cikk (2))

Több ország alkotmányában találunk rendelkezést a *büntetés-végrehajtásra*, a fogvatartottakra vonatkozóan (Finnország, Lengyelország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Szlovénia). Ezek között vannak kizárólag formai szabályokat tartalmazók. Ilyen például a Finn Alkotmány, amelynek 7. cikke (3) bekezdése szerint „a szabadságuktól megfosztottak jogait törvény állapítja meg.”

Tartalmi követelményt állapít meg a Spanyol Alkotmány 25. cikk (2) bekezdése: „A szabadságvesztés büntetések és intézkedések célja az elítéltek átnevelése és a társadalomba való beilleszkedésük elősegítése, ezért nem alapulhat kényszer munkán. A börtönbüntetést letöltött személyt megilletik mindazok az alapvető jogok, amelyeket a jelen cím tartalmaz, kivéve azokat, amelyeket egyértelműen korlátoz a bűnösséget kimondó ítélet, a büntetés tartalma, és a büntetés-végrehajtási törvény. Minden esetben joga van fizetett munkára és megfelelő társadalombiztosítási juttatásokra, valamint a kulturális fejlődése és személyisége teljes kibontakoztatására.”

VI.

Véleményem szerint az új Alkotmány büntetőhatalommal kapcsolatos rendelkezéseinek kialakításához, különös tekintettel a bűncselekménnyé nyilvánítással és a büntetéssel

---

¹⁰ A 123a cikk a 2004. november 28-i népszavazás nyomán került a Svájci Konföderáció Alkotmányába, 2008. január 1-i hatállyal.

¹¹ Lásd: a 124. cikket, amelynek címe: „Áldozattámogatás” (az Alkotmány angol nyelvű szövege szerint: Victim support).

kapcsolatos szabályok kidolgozásához hasznos lehet és indokolt az előzőekben tárgyalt dokumentumok és az Alkotmánybíróság gyakorlatának figyelembevétele. Hogy milyen mértékben és tartalommal, az attól függ, hogy az alkotmányozó milyen mértékben kíván elszakadni a hatályos Alkotmány, illetve az Alkotmánybíróság büntető hatalommal kapcsolatos rendelkezéseitől, illetve határozataitól. Úgy vélem, hogy két okból sem indokolt a túlzott elszakadás.

Az egyik: a hatályos Alkotmány vonatkozó normái és az alkotmánybírósági döntések ezen a területen erőteljesen fakadnak nemzetközi kötelezettségeinkből. A másik: a vizsgált területen a korábbiakhoz képest jelentős tartalmi változás kényszerítően maga után vonná a büntetőjogi intézményrendszer módosulását. A jogrendszernek erre a területére különösen érvényesnek érzem azt, amit *Bragyova András* 1995-ben megjelent könyvében a következőképpen fogalmazott meg: „az új alkotmánynak – politikai megoldásaitól függetlenül – meg kell őriznie az alkotmányos berendezkedés kontinuitását: azaz az új alkotmánynak nem szabad radikális szakítást jelentenie az eddigi alkotmányos berendezkedéssel, s legfőképpen nem szabad a jogrendszer egészében törést előidéznie.”¹²

Álláspontom szerint a büntetőhatalommal összefüggő új alkotmányos intézmények esetében ez akkor kerülhető el, ha az Alkotmány szintjén megmarad a formai követelményeket előtérbe helyező megközelítés. A formai követelmények ugyanakkor bővíthetők, elsősorban a büntetés – végrehajtásra, illetve az elítéltek jogaira és a bűncselekmények áldozatainak jogaira vonatkozó törvényi szabályozás követelményének alkotmányi előírásával.

A büntető hatalom alkotmányosságának formai és tartalmi követelményei meghatározásában pedig továbbra is indokolt a munkamegosztás az Alkotmány, az Alkotmánybíróság, a szakjogágak és bűnügyi tudományok között. Ez az együttműködés lényeges a büntetőjog legitimitása szempontjából.

*Szabó András*t idézve: „Az alkotmányosság a büntetőjog legitimitásának alapja, amely azonban az alkotmány értékrendszerén belül más igazságossági és morális legitimitást is eltűr. Ugyanakkor azonban az alkotmányos elvekkel, különösen pedig az egyén alapjogaival, szabadságával és ezek garanciális biztosítékaival szembenálló büntetőpolitikai megfontolásokat nem engedi érvényesülni. Így a büntetőpolitika a jog fogságában van.”¹³

Az új Alkotmánnyal szembeni *minimális elvárás* az áttekintett viszonyítási pontok alapján, hogy a büntető hatalom vizsgált területein ne lazítsa a „fogvatartás feltételeit”.

---

¹² Bragyova András: Az új Alkotmány egy koncepciója. Budapest: KJK és MTA ÁJI, 1995. 19. o.

¹³ Szabó András: Jogállami forradalom és a büntetőjog alkotmányos legitimitása, in: Szabó András: Jogállami forradalom és büntetőjog alkotmányos legitimitása. Aquinas Alapítvány, 2000. 11-28. o. 28. o.